קיצור שלחן ערוך — הלכות תענית יחיד

כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה עַל הַצִּבּוּר לְהִתְעַנּוֹת וּלְהִתְפַּלֵּל עַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָּבוֹא, כָּךְ מִצְוָה עַל כָּל יָחִיד שֶׁאִם בָּאָה עָלָיו חַס וְשָׁלוֹם אֵיזוֹ צָרָה, כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אוֹ שֶׁהוּא תּוֹעֶה בַּדֶּרֶךְ, אוֹ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים עַל יְדֵי עֲלִילָה, מִצְוָה עָלָיו שֶׁיִּתְעַנֶּה וְיִתְפַּלֵּל אֶל ה' וִיבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁיּוֹשִׁיעַ לוֹ. וְדָבָר זֶה מִדִּבְרֵי תְּשׁוּבָה הוּא, שֶׁלֹּא יֹאמַר הָאָדָם, חַס וְשָׁלוֹם מִקְרֶה הִיא הַצָּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי, וְהָלַכְתִּי גַּם אֲנִי עִמָּכֶם בַּחֲמַת קֶרִי. פֵּרוּשׁ, כְּשֶׁאָבִיא עֲלֵיכֶם צָרָה כְּדֵי שֶׁתָּשׁוּבוּ, אִם תֹּאמְרוּ שֶׁהוּא קֶרִי, אוֹסִיף עֲלֵיכֶם חֲמַת אוֹתוֹ קֶרִי, אֲבָל צָרִיךְ הָאָדָם לָדַעַת כִּי בַּחֲטָאָיו הֵבִיא עָלָיו הָאֱלֹהִים אֶת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת, וִיפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו, וְיָשׁוּב אֶל ה' וִירַחֲמֵהוּ (סִימָן תקעח וברמב"ם ובמגיד משנה).

יָחִיד שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהִתְעַנּוֹת, צָרִיךְ לְקַבֵּל עָלָיו בַּיּוֹם שֶׁלְּפָנָיו בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, דְּהַיְנוּ בְּבִרְכַּת שְׁמַע קוֹלֵנוּ, יְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ שֶׁהוּא מְקַבֵּל עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת. וְקוֹדֶם יִהְיוּ לְרָצוֹן יֹאמַר, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, הֲרֵי אֲנִי לְפָנֶיךָ בְּתַעֲנִית וְכוּ' (כְּמוֹ שֶׁנִּדְפַּס בַּסִּדּוּרִים). וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אַחַר כָּךְ עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קכא סָעִיף ח) אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וְכֵן אִם רוֹצֶה לְהִתְעַנּוֹת אֵיזֶה יָמִים אֵיזֶה אַחַר אֶחָד וְאַף עַל פִּי שֶׁאֹכַל וְיִשְׁתֶּה בַּלֵּילוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם, סַגִּי בְּקַבָּלָה אַחַת. אֲבָל אִם מְקַבֵּל עָלָיו אֵיזֶה יָמִים שֶׁאֵינָם רְצוּפִין, כְּגוֹן שֵׁנִי חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, יֵשׁ לְקַבֵּל עָלָיו כָּל יוֹם בַּמִּנְחָה שֶׁלְּפָנָיו (תקסב).

מִי שֶׁהוּא רָגִיל לְהִתְעַנּוֹת בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה אוֹ בְּיוֹם רִאשׁוֹן דְּסִלִּיחוֹת וְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַבְּלָם, שֶׁהֵם מְקֻבָּלִים מִכֹּחַ הַמִּנְהָג. וְכֵן תַּעֲנִית חֲלוֹם, אֵינָהּ צְרִיכָה קַבָּלָה. וְכֵן תַּעֲנִית שֵׁנִי חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי שֶׁלְּאַחַר פֶּסַח וְסֻכּוֹת, אִם עָנָה אָמֵן אַחַר מִי שֶׁבֵּרַךְ וְהָיָה דַּעְתּוֹ לְהִתְעַנּוֹת, דַּי בְּכָךְ וְאֵינוֹ צָרִיךְ קַבָּלָה אַחֶרֶת. וּמִכָּל מָקוֹם אִם מִתְחָרֵט וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְעַנּוֹת, רַשַּׁאי, כֵּיוָן שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו בְּפֵרוּשׁ וְלֹא הוֹצִיא בְּפִיו שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהִתְעַנּוֹת (תצב).

אַף אִם לֹא קִבֵּל עָלָיו אֶת הַתַּעֲנִית בְּפִיו, אֶלָּא בְּהִרְהוּר קִבֵּל עָלָיו וְגָמַר בְּדַעְתּוֹ לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּשָׁעַת תְּפִלַּת מִנְחָה, אֶלָּא קֹדֶם תְּפִלַּת מִנְחָה אוֹ אַחַר כָּךְ בְּעוֹד שֶׁהוּא יוֹם, הֲוֵי קַבָּלָה וְחַיָּב לְהִתְעַנּוֹת (תקסב).

כָּל הַשָּׁרוּי בְּתַעֲנִית, לֹא יִנְהַג עִדּוּנִין בְּעַצְמוֹ, וְלֹא יְקַל רֹאשׁוֹ, וְלֹא יֵהֵא שָׁמֵחַ וְטוֹב לֵב, אֶלָּא דּוֹאֵג וְאוֹנֵן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חַי גֶּבֶר עַל חֲטָאָיו (תקסח).

בְּתַעֲנִית יָחִיד, מֻתָּר לְרָחוֹץ אֶת פָּנָיו בְּמַיִם בְּשַׁחֲרִית (תקסז).

אִם קִבֵּל עָלָיו סְתָם לְהִתְעַנּוֹת, חַיָּב לְהַשְׁלִים עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת (תקסב).

הַמִּתְעַנֶּה וּמְפָרְסֵם אֶת עַצְמוֹ לְהִתְפָּאֵר, הוּא נֶעֱנָשׁ עַל כָּךְ. אֲבָל אִם מַפְצִירִין בּוֹ לֶאֱכֹל, מֻתָּר לְגַלּוֹת שֶׁהוּא מִתְעַנֶּה (תקסה).

הַמִּתְעַנֶּה אֲפִלּוּ תַּעֲנִית יָחִיד, בֵּין תַּעֲנִית נְדָבָה, בֵּין תַּעֲנִית חֲלוֹם, אוֹמֵר בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה בִּשְׁמַע קוֹלֵנוּ, עֲנֵנוּ, כְּמוֹ בְּתַעֲנִית צִבּוּר (וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא יָחִיד, אוֹמְרוֹ בִּלְשׁוֹן רַבִּים, וְאַל יְשַׁנֶּה מִמַּטְבֵּעַ שֶׁטָּבְעוּ חֲכָמִים) וְקוֹדֶם יִהְיוּ לְרָצוֹן אוֹמֵר רִבּוֹן הָעוֹלָמִים וְכוּ' (תקסב תקסה).

מִי שֶׁנָּדַר לְהִתְעַנּוֹת יוֹם אֶחָד אוֹ עֲשָׂרָה יָמִים, וְלֹא פָּרַט אֵיזֶה יוֹם אוֹ יָמִים, אֶלָּא שֶׁאָמַר סְתָם, אַף עַל פִּי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו בִּשְׁעַת מִנְחָה לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר, אִם אֵרַע לוֹ צֹרֶךְ גָּדוֹל לֶאֱכֹל, כְּגוֹן שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ לִסְעוּדַת מִצְוָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שַׂיָּךְ לַסְּעוּדָה, אוֹ שֶׁאָדָם גָּדוֹל מַפְצִיר בּוֹ לֶאֱכוֹל וְקָשֶׁה לוֹ לְסָרֵב כְּנֶגְדּוֹ, אוֹ שֶׁהוּא מִצְטַעֵר, הֲרֵי זֶה לוֹמֶה תַּעֲנִיתוֹ, וְיָכוֹל לֶאֱכוֹל הַיּוֹם אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הִתְחִיל לְהִתְעַנּוֹת, וּמִתְעַנֶּה תַּחַת יוֹם זֶה, יוֹם אַחֵר. וְדַוְקָא בְּעִנְיָן זֶה, דְּמַה שֶׁקִּבֵּל עָלָיו הַתַּעֲנִית, הָיָה רַק בִּשְׁבִיל לְקַיֵּם אֶת הַנֶּדֶר. אֲבָל אִם לֹא נָדַר מִתְּחִלָּה, רַק שֶׁקִּבֵּל עָלָיו בִּשְׁעַת מִנְחָה לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר, אֲפִלּוּ מִצְטַעֵר אַחַר כָּךְ הַרְבֵּה, אֵינוֹ רַשַּׁאי לִלְוּוֹת תַּעֲנִיתוֹ לְפָרָעָה בְּיוֹם אַחֵר (וְעַיֵּן בְּסָעִיף יב).

וְכֵן אִם בִּשְׁעַת נִדְרוֹ פָּרַט יָמִים יְדוּעִים, וְגַם קִבֵּל עָלָיו בִּשְׁעַת מִנְחָה, שׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לִלְוּוֹת תַּעֲנִיתוֹ.

מִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת וּמִצְטַעֵר הַרְבֵּה בְּתַעֲנִיתוֹ, יָכוֹל לִפְדּוֹתָהּ בְּמָמוֹן כְּפִי עָשְׁרוֹ, וְנוֹתֵן אֶת הַדָּמִים לַעֲנִיִּים. אֲבָל בְּתַעֲנִית שְׁמֻחַמַת נֶדֶר, לָא מַהֲנֵי פִּדְיוֹן. וְכֵן בְּתַעֲנִית שֶׁגָּזְרוּ הַצִּבּוּר, לָא מַהֲנֵי פִּדְיוֹן, אֶלָּא אִם כֵּן הִתְנוּ כֵּן הַצִּבּוּר.

מִי שֶׁנָּדַר לְהִתְעַנּוֹת שֵׁנִי חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, מֻתָּר לוֹ לְהַחְלִיף וּלְהִתְעַנּוֹת חֲמִישִׁי שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי, אֲבָל לֹא יָמִים אֲחֵרִים, כִּי מִסְתָּמָא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לָהֶם מִפְּנֵי שֶׁהֵם יוֹמֵי דִּדְיָנָא.

תַּעֲנִית שֵׁנִי חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי שֶׁלְּאַחַר פֶּסַח וְשֶׁלְּאַחַר סֻכּוֹת, וְכֵן בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ בִּשְׁעַת מִנְחָה, אֶלָּא שֶׁהוּא מִתְעַנֶּה מִכֹּחַ הַמִּנְהָג, וַאֲפִלּוּ כֵּוָן בִּשְׁעַת עֲנִיַּת אָמֵן עַל מִי שֶׁבֵּרַךְ, כָּל שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ בִּשְׁעַת מִנְחָה, אִם אֵרְעָה בְּרִית מִילָה אוֹ פִּדְיוֹן הַבֵּן אוֹ שְׁאָר סְעוּדַת מִצְוָה, מִצְוָה לֶאֱכוֹל וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתָּרָה. כִּי כָּל הַמִּתְעַנֶּה בְּיָמִים אֵלּוּ, עַל דַּעַת הַמִּנְהָג הוּא מִתְעַנֶּה, וְהַמִּנְהָג לֹא נִתְיַסֵּד לְהִתְעַנּוֹת בִּמְקוֹם סְעוּדַת מִצְוָה.

בְּמָקוֹם שֶׁמְּתָרִין לֶאֱכוֹל בִּסְעוּדַת מִצְוָה נִפְסֶקֶת הַתַּעֲנִית לְגַמְרֵי, וּמֻתָּר לֶאֱכֹל אַחַר כָּךְ גַּם בְּבֵיתוֹ. אֲבָל קֹדֶם הַסְּעוּדָה, אָסוּר לֶאֱכֹל. רַק אֲבִי הַבֵּן בְּיוֹם הַמִּילָה וְהַסַּנְדָּק, יְכוֹלִין לֶאֱכוֹל גַּם לִפְנֵי הַסְּעֻדָּה, כֵּיוָן שֶׁהוּא כְּמוֹ יוֹם טוֹב לָהֶם.

אֲבָל אִם אָכַל שֶׁלֹּא בְּהֶתֵּר בְּיוֹם הַתַּעֲנִית, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, חַיָּב לְהַשְׁלִים אֶת הַתַּעֲנִית גַּם לְאַחַר הָאֲכִילָה. וְיֵשׁ לוֹ לְהִתְעַנּוֹת אַחַר כָּךְ שֵׁנִי חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי לְכַפָּרָה עַל מַה שֶּׁאָכַל בְּיוֹם הַתַּעֲנִית. וּמִכָּל שֶׁכֵּן, אִם הָיָה יוֹם הַתַּעֲנִית מֻחְמַת נֶדֶר, שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁלִים נִדְרוֹ אַחַר כָּךְ (תקסט).

יָחִיד הַמִּתְעַנֶּה עַל צָרָתוֹ וְעָבְרָה, אוֹ שֶׁמִּתְעַנֶּה בִּשְׁבִיל חוֹלֶה וְנִתְרַפֵּא אוֹ מֵת, צָרִיךְ לְהַשְׁלִים כָּל הַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁקִּבֵּל עָלָיו. וְכֵן אִם קִבֵּל עָלָיו תַּעֲנִיּוֹת אוֹ שְׁאָר מִצְוָה, עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה בְּנוֹ בַּר מִצְוָה, וּמֵת הַבֵּן קֹדֶם, צָרִיךְ הוּא לְקַיֵּם אֶת נִדְרוֹ עַד הַשָּׁעָה שֶׁהָיָה רָאוּי לִהְיוֹת בְּנוֹ בַּר מִצְוָה (עַיֵּן יורה דעה סִימָן רכ ברמ"א סָעִיף טו), אֲבָל אִם נוֹדַע לוֹ שֶׁקֹּדֶם שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת, כְּבָר עָבְרָה הַסִּבָּה, דַּהֲוָה קַבָּלָה בְּטָעוּת, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַשְׁלִים (תקסט).

יָפָה תַּעֲנִית עִם הַתְּשׁוּבָה לְבַטֵּל חֲלוֹם רָע כְּאֵשׁ לִנְעֹרֶת. וְדַוְקָא בּוֹ בַּיּוֹם. וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ מְחֻיָּב לְהִתְעַנּוֹת, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, הַחֲלוֹמוֹת שָׁוְא יְדַבְּרוּ. אֲבָל מְחֻיָּב לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וְיַעֲסֹק כָּל הַיּוֹם בַּתּוֹרָה וּתְפִלָּה. וּלְעִנְיַן תַּעֲנִית חֲלוֹם בַּשַּׁבָּת, עַיֵּן בְּאֹרַח חַיִּים סִימָן רפח.